

УДК 94:[373.5.016:811.161.2](477.83-25)''192/193''

ДЕРЖАВНА ГІМНАЗІЯ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ У ЛЬВОВІ (1920–1930-ті роки)

Ореста КОЦЮМБАС

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра новітньої історії України імені М. Грушевського,
бул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна

У статті розглянуто реформи у сфері середньої освіти в період перебування українських земель у складі Другої Речі Посполитої. Показано, яких структурних трансформацій зазнала колишня Академічна гімназія у Львові. Охарактеризовано специфіку змін у навчальних планах, відповідно до потреб і вимог, які покладала Польська держава на середньоосвітні навчальні заклади. З'ясовано, яким чином підбиралися керівні та педагогічні кадри в навчальному закладі. Охарактеризовано навчальний та виховний процес в Державній гімназії з українською мовою викладання. На основі джерельного матеріалу проаналізовано національну та соціальну приналежність учнів гімназії, а також вивчено віросповідання вихованців.

Ключові слова: Державна гімназія з українською мовою навчання, освітні реформи, навчальні програми, викладачі, учні.

У 1784 р. австрійський імператор Йосиф II видав грамоту про заснування при Львівському університеті гімназії. З того часу вона отримала назву Академічна. Спершу викладання в гімназії велося латинською, згодом німецькою, а з 1874 р. – українською мовою, починаючи з першого гімназійного класу. Отже, Академічна гімназія у Львові – найдавніша гімназія з українською мовою навчання. Директорами і викладачами гімназії в австрійські часи були знані українські громадсько-політичні діячі та педагоги. З 1862 р. академічна гімназія перебувала у Народному домі (нині вул. Театральна, 22). У 1907 р. “Головний заклад” гімназії переведено у новозбудований будинок (нині вул. С. Бандери, 14), а в Народному домі діяла Філія. У роки Першої світової війни навчальний процес у гімназії проходив із перервами, відповідно до вказівок влади.

Після розпаду Австро-Угорської імперії та поразки українців у польсько-українській війні 1918–1919 рр. Галичина опинилася під владою відновленої польської держави – Другої Речі Посполитої. Зміни розпочалися в усіх сферах суспільного життя, охопивши й систему освіти. Уже в лютому 1921 р. припинено діяльність Крайової шкільної ради, яка функціонувала за часів Австро-Угорщини і займалася системою освіти в краю. Її функції перебрала Кураторія Львівського шкільного округу з центром у Львові. Кураторії округу підпорядковувалися шкільні інспектори та шкільні ради¹.

¹ Обіжник Міністерства віросповідань і просвіти про ліквідацію Крайової шкільної ради, 1921р., Центральний державний історичний архів України м. Львів (далі – ЦДАУ м. Львів), ф. 179, оп.1, спр. 1, арк. 2.

У статуті Кураторії від 1924 р. пописано її структуру з відповідними відділами: загальним, початкових шкіл і позашкільної освіти, середньої освіти та професійного шкільництва. Відділ середнього шкільництва опікувався середньоосвітніми навчальними закладами. До складу відділів входили візитатори, які окрім адміністративної роботи, наглядали за школами, шкільними інспекторами та органами шкільного самоврядування. Офіційною мовою в діяльності кураторії була польська². Кураторію очолював куратор, якого з 1922 р. призначав президент після подання Ради Міністрів. До компетенції куратора належав адміністративний, фінансовий, кадровий та виховний контроль за освітніми установами та загальноосвітніми навчальними закладами. Питання призначення керівників навчальних закладів вирішувало Міністерства віросповідань і освіти Польщі³.

У 1933 р. шкільні округи в межах усєї Польщі поділено на шкільні райони (інспекторати). Шкільний район охоплював територію кількох повітів. Очолював його інспектор, у віданні якого був відділ освіти. Така централізована і розгалужена система управління закладами освіти збереглася до Другої світової війни⁴.

У 1920 р. ухвалою Міністерства віросповідань і освіти Польщі була зроблена спроба удосконалення змісту навчання у гімназіях⁵. Суть змін полягала у спробі наблизити гімназійну освіту до реального життя, вилучити з навчального процесу класичні давні мови, як такі, що не мають практичного застосування. Ще однією проблемою гімназійної освіти було визнано “її енциклопедичний характер” і завантаженість навчальних програм. Для подолання цих негативних явищ реформа 1920 р. передбачала групування споріднених між собою предметів і застосування активних методів навчання⁶.

Реформа передбачала також зміни і в структурі гімназій як навчальних закладів. Запроваджувалося чотири види восьмирічних гімназій: *математично-природничі* (базовими предметами у яких були математика, хімія, фізика, геометрія, природознавство); *неогуманістичні* (базовими були – рідна мова, література, географія, та одна класична мова – латинська); *гуманістичні гімназії* за спрямуванням подібні до неогуманістичних, але без давніх мов, натомість із поглибленим вивченням іноземних розмовних мов – німецької,

² Оксана Руда, “Діяльність Кураторії Львівського шкільного округу у 1921–1939 рр.”, *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету* 46 (2016): 193.

³ Karol Sanojca, *Relacje polsko-ukraińskie w szkolnictwie państwowym południowo-wschodnich województw Drugiej Rzeczypospolitej* (Kraków: Historia Jagellonica, 2013), 72.

⁴ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 lipca 1933 r. o podziale okręgów szkolnych na obwody szkolne. Dziennik Ustaw, 1933, Nr 61. Poz. 459. S. 1135–1138”, *аїїїїї іїїїїїїї* 12 *іііііі* 2019, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19330610459/O/D19330459.pdf>

⁵ Степан Шах, *Реформа шкільництва (погляд на її ціль, прояви й організацію*. (Перемишль, 1937), 8.

⁶ Ірина Курляк, *Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект*. (Тернопіль: Підручники і посібники, 2000), 145.

французької, англійської; *класичні гімназії*⁷, в яких базовими були класичні мови та вивчення давньогрецької і давньоримської культур⁸.

Що ж стосується Академічної гімназії у Львові, яка діяла ще з австрійських часів, її, незважаючи на протести учнів і батьків, ввели у загальну переорганізовану та уніфіковану освітню систему, як Державну гімназію з руською (українською) мовою навчання, а “Філію” за назвою — Філія державної гімназії з руською мовою навчання у Львові⁹. Водночас були зафіксовані і урядові назви обох гімназій польською мовою з розпізнавальними числами – “Gimnazium państwowe z ruskim językiem nauczania we Lwowie” з числом 571, та “Filja gimnazium państwowe z ruskim językiem nauczania we Lwowie” із номером 572. Така назва гімназії з’явилася тому, що міністерство освіти Польщі у 1923 р. заборонило вживати слова українець і український, затвердивши замість них терміни “русин” і “руський”¹⁰.

В офіційних статистичних відомостях Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові та її Філія у характеристиці типу закладу зазначались, як класична гімназія (давнього типу)¹¹. Починаючи з 1930 року існуючу класичну гімназію змінили на гімназію гуманістичного типу, вилучивши з програми грецьку мову¹². Відповідно весь навчальний процес відбувався за програмами для класичної гімназії давнього типу¹³. Державна гімназія з українською мовою навчання була гуманітарною, оскільки більша половина навчального часу відводилась на гуманітарні дисципліни – 70 тижневих годин, та 21 годину на точні предмети із 130 тижневих. Решту годин займали необов’язкові дисципліни та факультативи¹⁴. Гімназії мали класичний характер із двома давніми мовами – грецькою та латинською, що складали 1/3 навчальних годин¹⁵.

Запровадження гімназій різних типів стало предметом гострих суперечок. Частина суспільства бачила в гімназії елітарну школу доступну лише заможним

⁷ “Program naukowy szkoły średniej. Projekt, wypracowany przez Sekcję szkolnictwa średniego” (Warszawa. Tłocznia Wł. Łazarzkiego, 1919), 153 s, час отримання доступу 12 березня 2018, <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=21532&from=&dirids>

⁸ Остап Макарушка, “До реформи середньої школи”, *Українська школа* 2 (1930): 7.

⁹ Роман Кухар, “Українська академічна гімназія у Львові”, у *Ювілейна книга української академічної гімназії у Львові на 100-річчя першого українського іспиту зрілості 1878-1978*, ред. Богдан Романчук (Філадельфія, 1978), 63.

¹⁰ Богдан Ступарик, “Польсько-українські відносини в освітній сфері у міжвоєнну добу”, у *Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.)*, ред. Микола Лесюк (Івано-Франківськ: “Плаїт”, 1997), 174.

¹¹ Статистичні відомості про державні гімназії в місцевостях на букви “Л-П”, 1923-1924 рр., ЦДДА України м. Львів, ф.179, оп. 3, спр. 146, арк. 20, 26.

¹² Роман Кухар, 62.

¹³ Навчання, Звідомлення за шкільні роки 1921/1922–1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові, Наклад батьківського комітету, 33.

¹⁴ Marek Sytnyk, *Українці в Polsce 1918–1939: oświata i szkolnictwo*. (Wrocław : Krynica Design Studio, 1996), 64.

¹⁵ Остап Макарушка, “До реформи середньої школи”, *Українська школа* 2 (1930): 6.

верствам населення. Консервативна частина суспільства вбачала в гімназії школу, яка виховує культурну еліту. Незважаючи на досить велику платню за навчання та складні умови вступу, гімназії приваблювали частину молоді ти їхніх батьків високим рівнем освітніх послуг. Батьки учнів державних середніх шкіл щорічно оплачували адміністративну платню, яка у 1928 р. становила 110 золотих¹⁶.

Подальше реформування змісту і структури освіти Польщі продовжив закон 1932 р. “Про устрій шкільництва”. Згідно цього закону найбільших змін зазнали власне заклади середньої освіти — гімназії. Замість чотирьох типів різних гімназій, котрі функціонували після 1920 р., було запроваджено єдину чотирьохрічну гімназію гуманітарного типу в програмі навчання якої залишалась латинська мова¹⁷. У 20 статті нового шкільного закону конкретизовано, що середня загальноосвітня школа є шестирічною і структурно складається з чотирьохрічної гімназії, та дворічного загальноосвітнього ліцею. Після закінчення гімназії її випускники вступали до ліцею, успішно закінчивши який можна було продовжувати навчання у закладах вищої школи. Ліцеї, згідно закону, відповідно до змісту навчальних програм мали відділи: класичний, гуманітарний, природничий та фізико-математичний.

До 1-го класу гімназій приймали випускників народних 6-річних шкіл, котрим виповнилося 12 років. До ліцею, відповідно приймали 16-річних. Верхню вікову межу учнів гімназій та ліцеїв встановлювало міністерство освіти¹⁸. Завершивши навчання в гімназії, склавши випускний іспит — “малу матуру”, та накопичивши певну систему знань і вмінь, випускник міг виконувати обов’язки державного чи приватного службовця, канцеляриста¹⁹.

Що ж до кваліфікаційних вимог до викладачів гімназій, то вони повинні були мати вищу освіту і педагогічну практику²⁰. Належний професійний рівень викладачі підтримували на педагогічних курсах, семінарах і конференціях.

Починаючи з 1933/1934 нав. р. почалась поетапна структурна перебудова восьмирічної гімназії на чотирирічну нового типу. У 1936/1937 нав. р. Державна гімназія з українською мовою викладання мала вже повноцінні чотири класи нової гуманітарної гімназії. Навчання в гімназії закінчувалося здачею іспиту — “малої матури”, після якої учні, щоб продовжити навчання в ліцеї, склали

¹⁶ “Okólnik Ministerstwa W RiOP Nr II 1503/28 z dnia 31 stycznia 1928 r.”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, доступ отримано 14 грудня 2019, <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/plain-content?id=16317>.

¹⁷ Від редакції “Реформа шкільництва Польщі”, *Рідна школа* (1932): 66.

¹⁸ “Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa”, *Dziennik Ustaw*, 1932, nr. 38, poz. 389, s. 641, доступ отримано 22 квітня 2019, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320380389/O/D19320389.pdf>

¹⁹ Від редакції “На поразі шкільної реформи”, *Українська школа* 6-9 (1932): 85.

²⁰ “Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa”, *Dziennik Ustaw*, 1932, nr. 38, poz. 389, s. 643, доступ отримано 22 квітня 2019, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320380389/O/D19320389.pdf>

вступні іспити. Закінчивши 4-річне навчання в гімназії випускник одержував атестат про неповну середню освіту.

У структурі досліджуваної гімназії після реформи 1932 р. було організовано три відділи ліцею, куди вступники могли йти вчитися відповідно до зацікавлень: гуманітарний, природничий та математично-природничий відділи²¹.

Вагомою подією в історії гімназії стало відкриття в її структурі коєдукаційного (змішаного – *О. К.*) відділення. Відповідно розпорядженню міністерства від 30 серпня 1933 року²², починаючи з 1933/1934 навчального року, керівництво гімназії отримало право приймати на навчання 10% дівчат. Прийнятих на навчання дівчат ділили порівну в паралельні навчальні класи, але не більше ніж 50 учнів у класі²³.

У 1937/1938 навчальному році в структурі навчального закладу вже був 1-й клас ліцею, а в 1938/1939 навчальному році – другий ліцейний клас, по завершенні якого випускники склали “головну матуру”, та одержували атестат про повну середню освіту. Після завершення навчання на цьому етапі випускники отримували право на вступ до закладу вищої освіти²⁴.

Відповідно до обіжника Міністерства віросповідань і освіти Польщі від 7 квітня 1936 р., затверджувався навчальний план за яким відбувався розподіл годин по кожній дисципліні в Державній гімназії з українською мовою навчання. Розподіл годин у чотирьох гімназійних класах був наступним: релігія – по 2 год./тиждень у кожному класі; польська мова – по 4 год./тиждень; українська мова – по 4 год./тиж.; латинська мова – в II і III кл. по 4 год./тиж., у 1–2,5 год./тиж., у IV – 3 год./тиж.; німецька мова – III, IV кл. – 3 год./тижд., I кл. – 4,5 год./тижд, II кл. – 4 год./тиж.; історія I–III кл. 3 год./тиж., у IV кл. – 1,5 год./тиж.; географія – I кл. – 3 год./тиж., II, III кл. – 2 год./тиж., у IV кл. – 1,5 год./тиж; біологія — у I, II, IV кл. по 2 год./тиж.; фізика з хімією – III, IV кл. – 4 год./тиж.; математика – I, II, III кл. – 3 год./тиж., у IV кл. – 4 год./тиж.; практичні заняття і тілесні вправи – по 2 год./тиж. в усіх класах. Обов’язковими для всіх учнів гімназії були “гри і забави” – 2 год./тиж. (гурт не більше 90 учнів) і музика 1 год. у місяць. Малювання було необов’язковим.

Навчальна програма ліцею була продовженням змісту гімназійної. Дисципліни і години тижневого навантаження розподіляли відповідно до обіжника Міністерства віросповідань і освіти Польщі від 19 березня 1937 р. У класичному ліцеї викладали наступні дисципліни: латинська і грецька мови – 4 год./тиж. у

²¹ Звідомлення про життя й працю в державній гімназії з українською мовою навчання - філії у Львові 1937–1938 шкільному році. (Львів: накладом “Батьківського кружка”, 1938), 98.

²² “Коедукація в нашому заведенні”, *Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові, звідомлення за шкільний рік 1932/1933* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1933), 68.

²³ Звідомлення державної гімназії з українською мовою навчання у Львові за шкільний рік 1932/1933. (Львів: Накладом батьківського комітету, 1933), 67.

²⁴ Роман Кухар, “Українська академічна гімназія у Львові”, 63.

двох класах; польська та українська мови – I кл. – 4 год./тиж., у II кл. – 3 год./тиж.; історія – I кл. – 3 год./тиж., II – 2 год./тиж.; математика – по 2 год./тиж. в обох класах; фізика і хімія – 2 год./тиж. у I кл.; філософія – II кл. – 3 год./тиж. біологія – 2 год./тиж.; питання сучасного життя – 2 год./тиж. в обох класах; німецька мова – 3 год./тиж. в обох класах; військовий вишкіл і тілесні вправи – 2 год. в обох ліцейних класах. Загалом у I та II ліцейних класах тижневе навантаження складало 34 години. Польською мовою викладали такі предмети – польська мова, історія, питання сучасного життя, військовий вишкіл, тілесні вправи, решта дисциплін викладалась українською мовою. Навчання в гімназії починалося о 8 год. ранку і завершувалося о 13 год. 30 хв. Шкільні лекції тривали по 45 хв. Об'єктивно оцінити наслідки і результативність шкільної реформи 1932 р. важко, адже вона тривала короткий час і була зупинена воєнними діями 1939 р.

Порівняно з австрійським періодом зазнали змін зазнали вимоги до професійної кваліфікації вчителів середніх шкіл, їх окреслював закон, виданий 26 вересня 1922 р.²⁵ У 1923 р. міністр освіти Польщі підписав розпорядження, відповідно до якого кандидат на посаду вчителя гімназії повинен був здати науковий і педагогічний іспит перед державною екзаменаційною комісією²⁶. До іспиту допускалися особи, які мали польське громадянство, бездоганну репутацію та завершене трирічне навчання на філософському факультеті університету²⁷.

Відповідно до закону “Про тимчасовий устрій шкільної влади”, директорів середньоосвітніх навчальних закладів призначав на посаду куратор Кураторії Львівського шкільного округу²⁸. Директорами державної гімназії з українською мовою викладання у Львові були кращі тогочасні педагоги з університетською освітою та досвідом роботи. У 1920–1927 рр. продовжував очолювати гімназію професор Ілля Кокорудз; у 1927–1930 рр. професор класичних мов Микола Сабат; із 1930/1931 рр. – професор Северин Лещій²⁹; 1931–1932 рр. – доктор права Денис Лукіянович; у 1934–1939 рр. знову, після посади візитатора середніх шкіл Львівського округу, повернувся Северин Лещій.

²⁵ “Ustawa z dnia 26 września 1922 r. dotycząca kwalifikacji zawodowych do nauczania w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich państwowych i prywatnych”, *Dziennik Ustaw*, 1922, nr 90, poz. 828, s. 1551–1553, доступ отримано 24 квітня 2019, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19320380389/O/D19320389.pdf>.

²⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 29 stycznia 1923 r. w sprawie egzaminów państwowych na nauczycieli szkół średnich”, *Dziennik Ustaw*, 1923, nr 38, poz. 256, s. 392–393, доступ отримано 11 грудня 2019 <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19230380256>

²⁷ Микола Галай, “Польська система підготовки вчителів у 1918–1932 роках”, *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету* 31 (2011): 281–286.

²⁸ “Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych”, *Dziennik Ustaw*, 1920, 50.304, 204, доступ отримано 19 вересня 2018 <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/tymczasowy-ustroj-wladz-szkolnych-16877808>

²⁹ “Учительський збір в шкільних роках”, *Звідомлення за шкільні роки 1921/22– 1930/31, за шкільний рік 1931/32 Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1932), 2.

Упродовж 1921–1931 рр. у державній гімназії з українською мовою навчання працювали 69 вчителів та 2 шкільних лікарі — Мирон Вахнянин (1921–1928 рр.) та Іван Довбуш (1928–1931 рр.). Серед загальної кількості педагогів 11 були священниками, котрі викладали релігію та були шкільними катехитами — Е. Бачинський, Т. Горникевич, О. Застирець, С. Кархут, Я. Левицький, Л. Лужницький, Є. Монцібович, І. Фіголь, П. Хомин, Г. Цегельський, С. Шпитковський.

З усіх 69 педагогів 35 були гімназійними професорами, тобто більше 50%. Професорами гімназії були викладачі класичних мов – Михайло Балоким, М. Ластовецький, Володимир Масляк, Григорій Наливайко, Михайло Посацький, Осип Степків; викладачами української мови та літератури – Ярослав Біленький, Михайло Галушинський, Ярослав Гординський, Роман Драган, Станіслав Людкевич, Євстахій Макарушка, Михайло Тершаковець; викладачі історії та географії – Микола Бабин, Адріан Копистянський, Омелян Терлецький, Степан Томашівський, Яків Яцкевич.; викладачі польської та німецької мов – Юрій Рудницький, Володимир Радзикевич; викладачі математично-природничих дисциплін – Володимир Кучер, Юліан Гірняк, Северин Лещій, Іван Сітицький, Олександр Тисовський, Осип Янів, викладачами географії – Юрій Полянський; природознавства – Іван Раковський; співи викладав Богдан Вахнянин; ручні роботи Іван Сметанський³⁰. Отож, викладачами гімназії були видатні науковці, та громадсько-політичні діячі того часу.

Дирекція гімназії у співпраці з батьками слідкувала за тим, щоб учні самостійно виконували завдання. Водночас заохочувалась товариська допомога під контролем наставників. Викладацький колектив працював над виробленням ефективної методики самостійної праці учнів. У гімназії проводилися відкриті уроки для обміну досвідом, конференції та методичні семінари.

У Державній гімназії з українською мовою навчання у 1922/23 навчальному році навчалось 864 учні, з яких 857 були греко-католиками, два юдеї та п'ятеро учнів належало до інших віросповідань³¹. У Філії гімназії навчалось 717 учнів, із них 713-греко-католики, та четверо інших віросповідань³². Отож, у гімназії навчалися переважно греко-католики, тобто українці. Упродовж 1921–1931 років у гімназії навчалися 6682 учні³³. Відносно національності та соціального

³⁰ “Учительський збір в шкільних роках 1921/22 – 1930/31”, *Звідомлення за шкільні роки 1921/1922 – 1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1932), 29.

³¹ “Фреквенція в шкільному році 1921/22–1930/31”, *Звідомлення за шкільні роки 1921/1922–1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1932), 82.

³² Статистичні відомості про державні гімназії в місцевостях на букви “Л–П”, 1924 р., ЦДІА України м. Львів, ф. 179, оп. 3, спр.143, арк. 126.

³³ “Фреквенція в шкільних роках 1921/22–1930/31”, *Звідомлення за шкільні роки 1921/1922–1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1932), 83.

походження учнів, так у 1931/32 навчальному році з 415 учнів головної гімназії лише двоє були поляками, решта — українцями. З 415 учнів 208 були львів'янами, 49 учнів — жителі львівського повіту, решту з інших повітів. За соціальним походженням найбільше учнів було з родин священників — 67, з професорсько-вчительських родин — 51 гімназист; держслужбовців — 36 учнів; купців та промисловців — 59 учнів; службовців пошти і телеграфу — 33 учнів; селян — 14 учнів; інженерів та лікарів — 17 учнів; решта — з інших родин³⁴.

У період 1920–1938 рр. іспит зрілості у Філії державної гімназії з українською мовою навчання склали 1004 випускники. Майже 10% із них випускний іспити здали на відмінно і отримали свідоцтва з відзнакою. У 1920-х роках випускні іспити комісії приймали кілька разів у рік, а вже у 1930-х роках двічі на рік (травень–червень та листопад–грудень)³⁵.

Випускники гімназії згодом ставали відомими науковцями громадсько-політичними діячами, а деякі після здобуття вищої освіти поверталися в стіни рідного закладу в ролі педагогів. Закінчили Державну гімназію з українською мовою навчання — Ілля Кокорудз (згодом очолив заклад), Зиновій Залуцький (у 1922 р. закінчив гімназію, а в 1930–1933 р. працював тут викладачем географії), Андрій Охримович (випускник 1922 р., інженер-хімік, пластун); Гаврилук Володимир (випускник 1923 р., закінчив мистецьку школу Олекси Новаківського, навчався в Краківській Академії мистецтв, став відомим художником і поетом друкувався у 1930-х рр. в журналах “Дзвн”, “Назустріч”), Богдан-Юрій Кравців (випускник 1923 р., відомий поет, перекладач, критик, член Проводу ОУН), Іван Мриц (випускник 1924 р. став відомим лікарем), Зиновій Матла (випускник 1930 р., навчався на математичному факультеті, провідник ОУН), Степан Щурат (випускник 1927 р., доктор філологічних наук, літературознавець, видавець журналу для фотографів “Світло й тінь”), Михайло Турчманович (випускник 1928 р., навчався в Римі, доктор політичних наук, працював у Німеччині у видавництві газети “Українські вісті”)³⁶.

Організація навчально-виховного процесу тісно пов'язувалася з польськими державними святами. Гімназійні святкові урочистості та демонстрації проходили під керівництвом адміністрації закладу та за участю педагогічного колективу. Учні відзначали 11 листопада — День незалежності Польщі; 19 березня — день іменин Ю. Пілсудського; 3 травня — День Конституції Польської Республіки. Ці та подібні заходи мали за мету виховувати в українських гімназистів повагу до

³⁴ “Статистика учнів у шкільному році 1931/32”, *Звіdomлення за шкільні роки 1921/1922 — 1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1932), 43.

³⁵ “Іспит зрілості в 1912–1938 рр. у Філії державної гімназії з українською мовою навчання”, *Звіdomлення про життя і працю в державній гімназії з українською мовою навчання — філії у Львові у 1937–38 шкільному році* (Львів: Накладом “Батьківського кружка”, 1938), 86.

³⁶ “Іспит зрілості в 1912–1938 рр. у Філії державної гімназії з українською мовою навчання”, *Звіdomлення про життя і працю в державній гімназії з українською мовою навчання — філії у Львові у 1937–38 шкільному році* (Львів: Накладом “Батьківського кружка”, 1938), 77.

історії, культури, традицій Польської держави та її керівників. Щоправда, у гімназії організували також вечори і ранки присвячені українським визначним датам, зокрема, роковинам Т. Шевченка, М. Лисенка, І. Франка, бою під Крутами, свято Матері і родини³⁷. Вагоме місце в системі тогочасної гімназійної освіти займало релігійне виховання. Учні відвідували не лише святкові богослужіння, але й екзорти, тобто релігійні заняття з вивчення Біблії у недільні дні та свята. Релігійно-церковні імпрези, як Свято Миколая, Свято Матері, Йорданське водосвяття проводили на гімназійному подвір'ї. Учні Філії гімназії святкові богослужіння відвідували в церкві Преображення св. Спаса і в гімназійній каплиці, яка була оформлена в приміщенні гімназії з 1934 р.

Для поглиблення релігійно-морального життя молоді на початку засновано в гімназії “Марійську дружину”. Її засновником був доктор теології отець Іван Фіголь. У гімназії він викладав релігію, мав 24 години тижневого навантаження. У 1932/33 навчальному році учасники “Марійської дружини” влаштували 14 доповідей та поставили дві вистави релігійного змісту – “Блудний син” і “Неон”. У Філії гімназії її учасниками були майже 100 учнів вони щомісяця приступали до сповіді та причастя. 20 червня 1938 р. “Марійська дружина” влаштувала прощу до чудотворної ікони Матері Божої на Ясній горі в Гошеві учасників супроводжували о. П. Хомин і Роман Прокопович – керівник гімназійного хору та оркестру. Гімназійна молодь відавши святе місце брала участь в богослужінні, сповіді та освяченні води³⁸.

Вагомою підмогою учням у навчанні була гімназійна бібліотека, якою керував Я. Гординський. При бібліотеці діяли гуртки, які згуртовували зацікавлену молодь. Мистецьку секцію, яка діяла особливо активно, очолював вчитель М. Федусевич. Її учасниками було проведено 6 мистецьких екскурсій, 8 науково-тематичних доповідей, два літературні вечори та п'ять дискусійних зібрань. Учасники цієї секції брали участь в організації гімназійних святкувань та концертів, зокрема присвячених роковинам Шевченкових днів та Франковій академії. Під час святкувань учні і батьки зібрали пожертви на пам'ятник І. Франку³⁹. У гімназії функціонував також гурток прихильників старокласичної культури під керівництвом професора М. Паньчука; історичний гурток очолюваний о. С. Шпитковський, учасників гуртка об'єднував інтерес до історичного минулого; географічний гурток, який очолював професор Ю. Полянський⁴⁰.

³⁷ “Світлиця”, *Звідомлення про життя і працю в державній гімназії з українською мовою навчання – філії у Львові у 1937–38 шкільному році* (Львів: Накладом “Батьківського кружка”, 1938), 29.

³⁸ “Релігійне виховання”, *Звідомлення про життя і працю в державній гімназії з українською мовою навчання – філії у Львові у 1937–38 шкільному році* (Львів: Накладом “Батьківського кружка”, 1938), 23.

³⁹ “Записки про учнівські установи”, *Звідомлення за шкільний рік 1932/33. Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1933), 15.

⁴⁰ Олена Томенюк, “Педагогічна діяльність професора Юрія Полянського в Академічній гімназії Львова”, *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* 13 (2009), 327.

У гімназії організовано “Батьківський гурток”, який займався забезпеченням учнів харчуванням. Тим учням, котрі доїжджали, “Батьківський гурток” організовував щоденний сніданок. Учні із незаможних родин на четвертій перерві отримували каву або какао з булкою за символічну плату, або безкоштовно. У середньому упродовж року комісія видала 4500 сніданків, 1450 обідів і 3600 гарячих чаїв. На свято Св. Миколая за сприяння “Батьківського гуртка” учні з бідних родин отримували подарунки. З фонду “Батьківського гуртка” найпотребуючішим учням оплачували вартість навчання. Щорічно гімназія, як державна інституція, отримувала допомогу з Воєводського комітету. У 1932/1933 навчальному році від цього комітету на потреби харчування виділено – 200 кг цукру, 100 кг кави та 70 злотих готівкою⁴¹.

У 30-х роках ХХ ст. у гімназії запроваджується учнівське самоуправління. Його поява мала на меті, передусім, привчати молодь до порядку та відповідальності за свої вчинки, враховуючи при цьому всі аспекти виховання. Передбачити контроль та відповідальність у всіх сферах життя окремого учня, а відповідати кожен мав не перед педагогами, а перед собою та своїми товаришами. Ідея учнівського управління на той час була дуже актуальною, адже багатьом гімназістам бракувало ошадності, що призводило до псування шкільного обладнання, карт, картин, парт, стін тощо. Подекуди гімназисти не належним чином поводитися і в громадських місцях на перервах, не слідкували за своїм зовнішнім виглядом. Зважаючи на ці обставини у гімназії у кожному класі почали діяти громади. У 1932 р. у гімназії виникла “Міжкласова шкільна громада”, її зорганізували старшокласники. Її метою було збереження чистоти і порядку в закладі, контроль за поведінкою учнів. Громада дбала за збереження гімназійного майна, проведення шкільних свят, заснування та координацію учнівських гуртків, ведення хроніки з учнівського життя, вирішення справ карності⁴².

Отже, у непростих умовах реформування, яке проводила польська влада в освітній сфері, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові зберегла давні традиції, згуртувала викладацький колектив, який досяг помітних успіхів у навчально-виховній роботі. Вчорашні гімназисти згодом поповнювали лави національно свідомої інтелігенції, котра не залишалася осторонь суспільно значущих подій і в майбутньому часто визначала вектор розвитку української нації.

⁴¹ “Школа і дім”, *Звідомлення за шкільний рік 1932/33. Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові* (Львів: Накладом батьківського комітету, 1933), 13.

⁴² “Праця в учнівських гуртках та установах”, *Звідомлення за шкільні роки 1921/1922–1931/32 за шкільний рік 1931/32, Державна гімназія з українською мовою навчання у Львові, Наклад батьківського комітету*, (Львів, 1932): 35.

LVIV STATE GYMNASIUM WITH UKRAINIAN LANGUAGE OF TEACHING (1920^s–1930^s)

Oresta KOTSIUMBAS

Ivan Franko National University of Lviv,
Mykhailo Hrushevskyi Chair of Contemporary History of Ukraine,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

In the article was analyzed the legislation of the Polish Republic in the interwar period on the reformation of the secondary school, which was based on gymnasiums. In the center of the study is the Ukrainian Academic Gymnasium in Lviv, which has functioned since Austrian times and was renamed by the Polish authorities into a state grammar school with Russian (Rus'ka) language. This name appeared because the Polish Ministry of Education in 1923 banned the use of the words Ukrainian (as nationality) and Ukrainian (as adjective), affirming instead the terms "Rusyn" and "Russian"(Rys'kyi). The school heads were characterized and also the main tasks that the gymnasium teaching staff were facing. The principles of organizing the educational process at the educational institution were clarified according to the situation in which Ukrainian education was located within Poland. Emphasis was placed on the activities of thematic groups, which gathered active gymnasium youth after classes.

It was emphasized that despite all kinds of difficulties, in the conditions of statelessness, the gymnasium staff made a lot of efforts to train educated and nationally conscious citizens.

Key words: Lviv State Gymnasium with Ukrainian language of teaching, educational reforms, educational programs, leaders, educational process, religious education, circles.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2018

Прийнята до друку 20.06.2019